

förtröstansfullt kan sjunka ned i och få kraft från). Detta är utan tvekan ett rättvist påstående, men när de tycks utgå från att deras mera ”existentiella” eller ”poetiska” tolkning av kristendomen är den mest förekommande kanske det stämmer i Storbritannien, Sverige och övriga Europa, men situationen är av allt att döma en helt annan i USA och andra delar av världen där bibeltroende väckelsepredikanter vinner nya anhängare hela tiden.

När en professionell schackspelare betraktar ett pågående schackparti kan han eller hon ha en välgrundad uppfattning om styrkan i ett visst drag/argument. Detta bygger på att alla berörda parter följer samma regler. Denna situation råder inte i debatten mellan de nya ateisterna och moderna apologeter. De tycks leva i helt skilda världar med olika värderingar och syn på vad som skall räknas som evidens för en viss tro. De talar med andra ord förbi varandra och därför kan ingen utnämnas till segrare.

Beatties och Haughts analyser och kritik av de nya ateisterna har många poänger. För det första problematiserar de de nya ateisternas egen världsbild och undrar om inte även den ytterst vilar på vissa antaganden, som man antingen tror och accepterar eller förkastar. De nya ateisterna vill naturligtvis inte gå med på att också de ägnar sig åt ”religion”. För dem är det en stor skillnad mellan att tro på Gud och att *inte* tro på Gud; det första är religion, det andra är dess motsats.

Det ligger en hel del i det argumentet, men om man ser till *hur* de nya ateisterna uttrycker sina övertygelser påminner de en hel del om kristna väckelsepredikanter och missionärer. De brinner för sin sak och det gäller för dem att vinna så många nya anhängare som möjligt för att skapa ett mera humant samhälle. Det är inget fel i det, bara de kan acceptera att många tänker annorlunda.

De nya ateisterna ser religionen som orsak till krig och annat onödigt lidande. Här kommer Beattie och Haught med motargumentet att många av de flesta folkorden under 1900-talet begåtts av regimer vars grundläggande ideologier varit materialistiska och ateistiska utan att det framställts som det viktigaste i sammanhanget.

Problemet är här för båda parter att isolera fenomenet ”religion” som orsak eller effekt och skilja det från andra fenomen som ”politik” och ”kultur” och sedan se hur dessa kan påverka och påverkas av krig, demokratisering, ekonomisk utveckling, etc. Beattie och Haught föreslår att roten till krig skall sökas i människans natur snarare än i någon diffus faktor ”religion”. Det kan man ju hålla med om.

Beattie tar upp ett perspektiv som får de nya ateisterna att framstå som en del av den västerländska imperialismen där den vite mannen skall upplysa resten av världen om vad som är sant och värt att sträva efter. De ser inte att också de är beroende av det militära-industriella komplexets strävan att skapa en enda

globaliserad marknad vars vinnare finns bland de rika staterna och förlorarna bland de redan fattiga. De nya ateisterna tillhör alltså omedvetet förtryckarnas skara, enligt Beattie.

Det ligger mycket i hennes kritik och den får mig att tänka på den ryska anarkisten Mikhail Bakunins varningsord om hur makten korrumpierar oberoende vilket politiskt parti som sitter vid makten. Skulle de nya ateisterna i USA få så många anhängare att de kan bilda ett eget politiskt parti och utöva ett demokratiskt inflytande på utformning av lagar och landets utrikespolitik, får vi se om de kan skapa ett mera kärleksfullt samhälle än ett styrt av religiösa fundamentalister och fanatiker. Men det lär nog dröja.

Medan ateisterna i Nordamerika kan ses som en diskriminerad minoritetsgrupp i behov av en viss upprättelse, är detta knappast situationen i Sverige där de redan utgör en tyst majoritet som i allmänhet inte känner något behov av att sprida sin icke-tro eller ens allmänt bekänna den.

Debatten i USA och Storbritannien kommer säkert att resultera i fler böcker för och emot den nya ateismen, men jag tror att det lär dröja innan de nya ateisterna för fram en ny bästsäljare; de flesta har vid det här laget hört alla argument och nöjer sig med att acceptera att det råder delade meningar om huruvida vi har goda skäl att tro på en allsmäktig och god Skapare (som en dag skall skipa rättvisa, så att ingen kan klaga) eller ej.

Beatties och Haughts böcker går inte in på någon detaljerad kritik av de nya ateisterna. Dawkins är den som får mest uppmärksamhet och det beror nog på att han är den som är lättast att kritisera. Hur som helst har Beattie och Haught belyst många svagheter i de nya ateisternas argumentering utan att deras egna religiösa tolkningar av verkligheten framställs med all önskvärd tydlighet. Debatten om huruvida det finns hållbara skäl för tron på existensen av suprahumana krafter eller ej lär fortsätta, om än inte med samma intensitet.

Stefan Andersson
FD, Lund

John C. Lennox, *God's Undertaker. Has Science Buried God?* (Oxford: Lion, 2009), 224 sid.

Alister McGrath, *Why God won't go away. Engaging with the New Atheism.* (London: SPCK Publishing, 2011), 118 sid.

John C. Lennox är professor i matematik vid universitetet i Oxford, Fellow i matematik och vetenskapsteori, och pastoral rådgivare på Green Templeton College, Oxford. Han har föreläst mycket i Nordamerika, östra och västra Europa om matematik, vetenskapsteori och det intellektuella försvaret av kristendomen. Han debatterade med Richard Dawkins om dennes

bok *The God Delusion* vid University of Alabama 2007 och *Has Science Buried God?* på Oxford Museum of Natural History (2008). Han har också debatterat med Christopher Hitchens om New Atheism på the Edinburgh Festival 2008 och på Samford University i Alabama om frågan: Is God Great? Han gästade också Sverige våren 2010, då han samtalade med Christer Sturmark, ordförande i Humanisterna. Stefan Gustavsson från den kristna CredoAkademien och Ulf Danielsson, professor i teoretisk fysik, deltog också i samtalet. (<http://urplay.se/157800>)

Alister E. McGrath är en kristen teolog med en utbildning inom molekylär biofysik, känd för sitt arbete inom historisk, systematisk och naturlig teologi. Han var tidigare professor i historisk teologi vid Oxfords universitet men är sedan 2008 Professor i Theology, Ministry, and Education at Kings College London och Head of the Centre for Theology, Religion and Culture.

McGrath första stora engagemang för vad som skulle bli "den nya ateismen" började redan 2004, då han publicerade en stor studie av Richard Dawkins syn på förhållandet mellan vetenskap och religion. Hans *Dawkins' God: Genes, Memes and the Meaning of Life* (2004) etablerade honom som en påläst kritiker av den nya ateismens främste företrädare. Publiceringen av Dawkins *The God Delusion* 2006 ledde McGrath att svara med *Dawkins' Delusion? Atheist Fundamentalism and the Denial of the Divine* (2007). Där efter tog han sig an ett kritiskt engagemang med alla fyra författare av "den nya ateismen" – Richard Dawkins, Daniel Dennett, Sam Harris och Christopher Hitchens. Han har diskuterat med Dawkins, Dennett och Hitchens på olika platser i USA och Storbritannien.

Den som vill följa utvecklingen av den nya ateismen och dess kritiker kan inte nöja sig med att studera vad som ges ut i form av tryckta böcker, artiklar och uppsatser; den intresserade måste göra sig besväret att konsultera vad som går att finna på internet i form av bandade intervjuer, föreläsningar och debatter mellan de nya ateisterna och de kristna apologeterna av vilka Lennox och McGrath är två av de mest framstående.

De har båda ägnat stor uppmärksamhet åt att påvisa brister i Dawkins argumentering mot religion i allmänhet och centrala kristna föreställningar i synnerhet. Inte nog med det; de argumenterar för att tron på en personlig Gud, som skapat världen ur intet och människan till sin avbild, etc. i själva verket *stöds* av vetenskapen.

Lennox, i synnerhet, gör ett stort nummer av att Jahve enligt Genesis skapade allt ur intet. I början på 1900-talet trodde de flesta astrofysiker och kosmologer på ett "statiskt universum", som varken expanderar, kontraherar eller pulserar; d.v.s. det har alltid funnits och det står still. Einstein var en förespråkare av ett statiskt universum, fastän hans egna relativitetsteorier gav stöd åt den katolske prästen och astronomen

fader George Lemaîtres (1894-1966) teori om ett expanderande universum, som från begynnelsen var oändligt litet. Trots detta verkar det som Einstein aldrig accepterade vad Fred Hoyle kallade "the Big-Bang Theory".

Att det finns två skapelseberättelser i Genesis och att ingen av dem egentligen talar om något som påminner om en urexplusion och rummets expansion utan snarare om ett skapande av kosmos ur ett kaos rubbar inte Lennox i hans tro på en Intelligent Designer av universum och människan. Gud har en plan med sin skapelse och den planen kommer att få sin fullbordan, då Jesus återvänder till jorden i sin nya andliga kropp för att skilja de frälsta från de fördömda. Det är bara att vänta och se vad som händer efter vår kroppsliga död, för att få veta om Lennox har rätt, men innan dess skall vi se lite närmre på hans argumentering och sedan se vad McGrath har att säga om hur "den nya ateismen" har utvecklats de senaste åren. Lennox är en driven retoriker och för att få fram hans skicklighet som skribent, talare och debattör får man tillgripa den klassiska retorikens alla begrepp. Hans *ethos* är oklanderligt, hans *pathos* engagerande och hans *logos*, speciellt när han argumenterar *mot* sina huvudmotståndare – Bertrand Russell (den gamla ateismens portalfigur) och Richard Dawkins – ofta mycket övertygande. Han är inte lika slagkraftig när han argumenterar *för* existensen av en "personlig" Gud, som skulle kunna förklara varför det finns *ett* universum (inte flera) med intelligenta invånare som kan ställa frågor som inte har några enkla svar.

I förordet till sin bok skriver Lennox:

Why is there something rather than nothing? Why, in particular, does the universe exist? Where did it come from and where, if anywhere, is it heading? Is it itself the ultimate reality behind which there is nothing or is there something 'beyond' it? Can we ask with Richard Feynman: 'What is the meaning of it all?' Or was Bertrand Russell right when he said that 'The universe is just there, and that's all'? (s. 7)

Innan jag hade läst Lennox bok fann jag Russells svar intellektuellt tillfredsställande, men nu är jag mera tveksam. Kanske det ligger något i Lennox försök att blåsa liv i teorin att vår existens bäst kan förklaras med att vi formats av en Intelligent Designer: en "BioLogos"? Av alla försök att bevisa Guds existens var detta det enda som Russell inte underkände utan vidare. Lennox kommer in på detta (s. 84). I avnittet om Leibniz skriver Russell i sin *A History of Western Philosophy* (1946):

This argument contends that, on a survey of the known world, we find things which cannot plausibly be explained as the product of blind natural

forces, but are much more reasonably to be regarded as evidence of a beneficent purpose.

This argument has no formal logical defect; its premises are empirical, and its conclusion professes to be reached in accordance with the usual canons of empirical inference. The question whether it is to be accepted or not turns, therefore, not on general metaphysical questions, but on comparatively detailed considerations. There is one important difference between this argument and the others, namely, that the God whom (if valid) it demonstrates need not have all the usual metaphysical attributes. He need not be omnipotent or omniscient; He may be only vastly wiser and more powerful than we are. The evils in the world may be due to His limited power. Some modern theologians have made use of these possibilities in forming their conception of God. But such speculations are remote from the philosophy of Leibniz, to which we must now return. (s. 570)

Sedan fortsätter Russell med att presentera Leibniz teori om ”möjliga världar” och säger inte mer om ”the argument from design”, men det skulle ha varit intressant att kunna ta del av Russells reaktion på Lennox argumentering, som han gärna grundar på sannolikhetskalkyler vars förklaringskraft kan vara svår att bedöma. I slutet på förordet kommer Lennox fram till:

The question that is central to this book turns out to be in essence a worldview question: which worldview sits most comfortably with science – theism or atheism? Has science buried God or not? Let us see where the evidence leads. (s. 14)

I första kapitlet, ”War of the worldviews”, ställer Lennox två grundläggande världsåskådningar mot varandra. Den ena innehåller existensen av en personlig gud som skapat universum ur intet och den andra saknar en sådan person. Den första kallar han ”theism” och den andra ”naturalism”. När jag nu tagit på mig uppgiften att presentera en retorisk analys av Lennox bok och hans argumentering mot Russell, Dawkins och andra ateister, måste jag försöka finna vad jag anser vara en neutral kunskapsteoretisk utgångspunkt utifrån vilken jag kan bedöma Dawkins och hans kritiker. I början på andra kapitlet, ”The scope and limits of science”, citerar Lennox Russells tes från boken *Religion and Science* från 1935: “Whatever knowledge is attainable, must be attained by scientific methods; and what science cannot discover, mankind cannot know.” (s. 31) Lennox påpekar mycket riktigt att detta i sig inte är en vetenskaplig upptäckt utan en syn – ”scientism” – på de vetenskapliga metodernas räckvidd som man kan acceptera eller ersätta med ett annat synsätt. Längre fram i kapitlet tar Lennox tillbaka anklagelserna mot Russell och tillstår att han i senare skrifter ger vetenskapen en mer be-

gränsad förmåga att besvara grundläggande existentiella frågor om livets mening och mål.

När det gäller frågan om vi har goda skäl för att tro på existensen av en Intelligent Designer intar jag i princip en agnostisk ståndpunkt. Argumenten för är inte mera rationella eller förnuftiga än de som talar mot. Båda vilar ytterst på trosföreställningar som inte vetenskapligt kan bevisas vara vare sig sanna eller falska. Men jag är öppen för att de argument som Lennox tar upp om reduktionismens gränser – dvs. att allt inte kan förklaras i fysikaliska eller ens kemiska termer – är värda att lyssna på. Hur kan vi utifrån en naturalistisk världsbild förklara hur omedveten livlös materia utvecklades till självmedvetande varelser? Varifrån kom den drivande kraften i universums utveckling *inman* vi kan hänvisa till Darwin’s teori om konkurrens och naturligt urval? Den frågan hade jag aldrig tänkt på ordentligt, innan jag började läsa Lennox bok.

I de senare kapitlen i boken kommer Lennox in på frågan om hur den genetiska koden kan föras vidare från en organism till en annan. Detta leder i nionde kapitlet in honom på ”Matters of information”. Det och de följande kapitlen innehåller mycket intressanta resonemang om hur information skapas, bevaras och förs vidare.

I det tolfte och sista kapitlet tar sig Lennox an David Humes kritik av begreppet ”mirakel”. Jag var tidigare helt övertygad om att det inte kunde ges en meningsfull betydelse, men nu är jag inte lika säker. Lennox är en flitig bibelläsare och utöver den första skapelseberättelsen i Genesis är hans favorittext hämtad från Johannesprologen:

I begynnelsen fanns Ordet, och Ordet fanns hos Gud, och Ordet var Gud. Det fanns i begynnelsen hos Gud. Allt blev till genom det, och utan det blev ingenting till av allt som finns till.

”Ordet” är en översättning av grekiskans *lógos*, som kan ha många betydelser. Bland stoikerna intog begreppet en central roll. Man hyllade *logos* som den princip eller överordnade naturlag, som mekaniskt styrde allt skeende i världen. Lennox knyter ihop Johannesprologen med modern informationsteori och skriver:

It is surely very striking indeed that at the heart of the biblical analysis of the creative acts, so cavalierly dismissed by many, we find the very concept that science in recent times has also shown to be of paramount importance – the concept of information. (s. 177-8)

Även om Lennox inte helt övertygat mig om att universums existens är i behov av en förklaring, och ännu mindre att en sådan är att finna i traditionell kristen teologi, är jag ändå glad att min gamle lärare i grekisk

ka, Bo Frid, föreslog att jag skulle läsa Lennox bok, som gett mig mycket att tänka vidare på.

McGrath ger i sin bok en god översikt av den nya ateismen, dess bakgrund, främsta representanter och vidare utveckling. Han delar upp debatten i fyra teman:

the rationality of faith, the relation of religion and science, the possible links between faith and violence and the place of religion in Western society. For many years these matters had been seen as uninteresting and irrelevant. But not now. (s. viii)

McGrath visar att det finns många olika tolkningar av vad man kan mena med ett "förnuftigt" resonemang. För att understryka rationalitetens begränsningar hänvisar han till Kurt Gödels berömda teorem gällande matematikens bristande fullständighet och det omöjliga i att bevisa dess konsistens. Även Lennox kommer flera gånger in på Gödels upptäckter.

I det sjunde och sista kapitlet "God won't go away: beyond the New Atheism" skriver McGrath:

The ironic fact is that New Atheist anger at the persistence of faith has inadvertently stirred huge interest in the whole God question. It's made people want to reflect on the other side of the story . . . (s. 98)

Debatten om Guds existens, universums och livets uppkomst lär fortsätta, men skall man tro McGrath har de nya ateisterna tappat lite av sin ursprungliga entusiasm och istället för att rikta all sin energi mot att finna goda skäl att inte tro på existensen av en Intelligent Designer, ägnar de sig åt att kritisera varandra för att vara alltför försonligt inställda till de troende. Förhoppningsvis kommer de på mera kreativa metoder att sprida sitt evangelium om att universums existens inte tarvar en förklaring.

Under "Further reading" ger McGrath en lista på böcker som är av stort intresse för den som vill sätta sig in i debatten om den nya ateismen och de nya apologeterna, som verkar stå på kö för att kunna vittna om hur nya vetenskapliga upptäckter ger stöd för de frommaste föreställningarna. Boken saknar tyvärr ett index.

Stefan Andersson
FD, Lund

AVHANDLINGSRESUMÉER

Hanna Källström, Lunds universitet, *Domkyrkan som andaktsmiljö under senmedeltiden: Linköping och Lund* (Skellefteå: Artos, 2011), 367 sid.

Den här doktorsavhandlingen i praktisk teologi behandlar katedralens funktion som andaktsmiljö för

lekmännen under senmedeltiden utifrån nyckelorden platser, tidpunkter, föremål och bildmotiv. Således spelar kyrkorummets gestaltning en viktig roll. För att förstå en byggnad är det av vikt att studera dess uppbyggnad och utformning i relation till dess funktion. De medeltida katedralerna innehöll en ansevärd mängd kapell, altaren, bildframställningar och andra typer av föremål, och studiet av dessa i relation till lekmännens andakter bidrar med ytterligare en dimension till förståelsen av katedralens olika funktioner. De senmedeltida domkyrkointeriörerna i Linköping och Lund rekonstrueras delvis och relateras till lekmännens rörelser och fromhetsövningar i respektive kyrkorum. Vidare kartläggs och analyseras andakternas teologiska innebörd för att ge en mer heltäckande bild av lekmännens fromhetsliv. Källmaterialet består främst av avlatsbrev, då dessa är en av våra viktigaste källor till kunskap om det senmedeltida andaktslivet.

Cecilia Melder, Uppsala universitet, *Vilsenhetens epidemiologi* (Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2011)

(Avhandlingen finns som elektronisk publikation: URL=<<http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:371919>>)

Den existentiella dimensionen av hälsa har fått stor uppmärksamhet inom forskningen under de senaste tjugo åren. Internationellt efterlyses utveckling av teorier och metoder inom området och svensk forskning saknas inom detta fält. Studien genomfördes för att besvara frågan: Hur påverkar den existentiella dimensionen av hälsa, i form av människors möjlighet att skapa och vidmakthålla ett fungerande meningsskapande system, individernas självskattade hälsa och välbefinnande?

I denna explorativa studie visar resultaten från både enkäter och intervjuer att personer med hög grad av existentiell hälsa uppger högre grad av självskattad hälsa, den fysiska, psykiska, sociala och livsmiljörelaterade sammantaget, än personer med lägre grad av existentiell hälsa. Likaså finns ett samband mellan existentiell hälsa och den sammantagna skattningen av hur personerna mår och hur nöjda de är med sin hälsa.

I avhandlingen presenteras metoder och en modell för hur hälsa kan utvecklas och vidmakthållas. Likaså presenteras strategier för utvecklingen av en existentiell folkhälsointervention för hälso- och sjukvården. I avhandlingen understryks även vikten av fortsatt forskning.

Katarina Plank, Lunds universitet, *Insikt och närvaro – akademiska kontemplerationer kring buddhism, meditation och mindfulness* (Göteborg: Makadam förlag, 2011), 324 s.